

UDC 811.581.11

FORMATION OF THE SEMANTICAL FIELD OF EXISTENT-DYNAMIC CONCEPTS OF THE I CHING ON THE EXAMPLE OF OPPOSITIONAL AND ODD TERMS

V. Kruglov

ORCID: 0000-0001-7953-9049

Lecturer

Institute of Asia and Africa of Lomonosov Moscow State University
11, Mokhovaya str., Moscow, 125009, Russian Federation
cpp.chindep@yandex.ru

The historical experience and rich cultural heritage of the pre-axial Chinese civilization are concentrated and reflected in the classical Chinese language. Therefore, linguistic methods of research of traditional Chinese philosophy and its frames become relevant in the modern Sinology. Taking into account the material of Chinese Classics it is possible to reconstruct the conceptual apparatus of traditional Chinese philosophy and culture in general, and some of the Classics in particular. Among the sets of fundamental terms, it is worth highlighting the compendiums by Chan Wing-tsit, Joseph Needham, Artem Kobzev, Wu Yi and Artemiy Karapyants, which formed the basis of this study. The object of the study is ontological-dynamic concepts, and the purpose – to develop a model of their linguo-cultural analysis. The statistical analysis of conceptions of the I Ching tradition, namely Xici Zhuan or “The Appended Commentaries”, helps to construct a monocentric semantic field of ontological terms with a heterogeneous core. This model of linguo-cultural analysis proves to be universal for the many philosophical concepts. The model includes the term in different scripts (traditional and modern characters), transcription, quantity in the Appended Commentaries, its number according to the lists of fundamental terms, grammatical commentary and the interpretation in the different Chinese philosophical traditions, namely Confucianism, Daoism and Buddhism. In this study the model is demonstrated on the examples of oppositional (动 dong ‘motion’, 地 di ‘Earth’) and singular terms (德 de ‘virtue, power, property, mana’, 故 gu ‘cause, reason, fact’). The results of the study show that the reconstruction of the conceptual frames of Xici Zhuan gives a key to deep linguistic analysis of core philosophical terms.

Key words: China, Chinese language, linguoculturology, semantic field, compendiums of traditional Chinese philosophy and culture, ontological-dynamic concepts, Appended Commentaries.

ФОРМУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ БУТТЄВО-ДИНАМІЧНИХ ПОНЯТЬ ТРАДИЦІЇ «І ЦЗІНА» НА ПРИКЛАДІ ОПОЗИЦІЙНИХ І НЕПАРНИХ ТЕРМІНІВ

В. В. Круглов

Будь-яка філософська система має власний категоріальний апарат, який можна описати з позицій різних наукових дисциплін. Детальний опис

і глибоке вивчення основних категорій дає змогу зрозуміти філософську систему загалом. Якщо інтегрувати в цей підхід лінгвістичний аналіз центральних категорій і термінів традиційної філософії й культури, то можна отримати більш повний і цілісний опис філософської системи.

Дослідження проблем формування культурного коду китайської цивілізації змушує звертатися до найбільш ранніх китайських філософських текстів, а саме до «І цзіну» і пов'язаних із ним текстів. «І цзін» являє собою системний звід, пов'язаний із ворожильною практикою. Так як цей пам'ятник становить 64 гексаграми з туманним супровідним текстом, його наукова інтерпретація можлива тільки з використанням «Десяти крил», що супроводжують його. Систему, що складається з оригінального тексту «І цзіна» та його текстів, що його супроводжують, ми будемо називати «Канон змін».

Одним із найбільш повних, які відображають світоглядні константи традиційної китайської філософії й культури, є пов'язаний текст «Сіци чжуань» («оповідання прив'язаних слів»). Саме в цій праці розкриваються базові поняття традиційної китайської філософії, що відображають дуальність світобудови. Основу корпусу цієї філософської праці становлять такі онтологічні поняття: 天 *тянь* 'небо, час, природа, божество', 易 *і* 'зміни, легке', 人 *жень* 'людина', 故 *гу* 'підстава, навмисність', 變 *бянь* 'зміна', 地 *ді* 'земля', 德 *де* 'якість, благодать, чеснота', 道 *дао* 'шлях, закономірність, теорія, логос, метод', 動 *дун* 'рух, дія', 化 *хуа* 'трансформація', 中 *чжун* 'центр, середина, рівновага', 用 *юн* 'застосування-функція', 气 *ці* 'пневма', 'дух, енергія, матерія', 阴 *інь* 'негативна сила', 阳 *ян* 'позитивна сила'. Вони утворюють окрему категорію буттєво-динамічних понять.

Філософсько-культурні пласти, що зберігаються в мові й наочно відображені в ієрогліфіці, допомагають детально вивчити ментальні особливості китайського етносу, поглибити розуміння суспільно-політичних процесів у сучасному Китаї. Лексикографічний і контекстуальний аналіз категорії буттєво-динамічних понять у традиції «І цзіна» дає змогу уточнити інтерпретацію цих понять і вписати ідеологію сучасного Китаю в русло традиційної китайської філософської думки, зокрема розкрити підтекст політичних промов голів КНР.

Термінологічний апарат традиційної китайської філософії вельми специфічний. Як зазначає А.І. Кобзев, лексикон китайської філософії має «три рівні існування з різними кількісними характеристиками» [Духовна культура Китаю... 2011, 66]. Передусім через автохтонність і внутрішньокультурну органічність гомогенного розвитку цей понятійний апарат збігається з природною мовою у формі класичної китайської мови веньянь, що й задає рамки першого рівня. На наступному рівні ставляться більш вузькі рамки, що скорочує набори термінів від декількох тисяч до декількох сотень. Можна навести такі приклади подібних списків. У роботі китайського філософа згадується 2600 філософських термінів [Wu Yi 1986, II], у Великому філософському словнику («Чжесюе да цидянь») міститься 1147 словникових статей [哲学大辞典 1985], а в тлумачно-енциклопедичному словнику «Ци хай» представлено 217 статей у рамках філософського дискурсу [辞海 2010]. Третій, актуальний для дослідження, рівень представлений більш компактними лексичними наборами, які складені такими дослідниками, як Чень Юнцзе (Chan Wing-tsit), Джозеф Нідем, А.І. Кобзев, У Ї (Wu Yi) й А.М. Карапетянц. Списки цих дослідників включають від 100 до 25 термінів.

Безумовно, матеріалом для складання синоптичних списків традиційної китайської філософії та культури слугували основні філософські канони і трактати. У руслі дослідження обраний «Канон змін» і так звані «крила» пам'ятки, адже

будь-який синоптичний список ні що інше, як система певного числа об'єктів, «складових компактних структур, які допускають алгебраїчну (геометричну) схематизацію й перетворення в симетричний орнамент» [Карапетьянц 2015, 17]. Система 64 гексаграм-гуа, яка лежить в основі «І цзіна», і десять «крил» за формою і змістом порівняно з таблицею Менделєєва. Вивчення понятійного апарату традиції «Канону змін» у рамках системологічного підходу дає необхідні ресурси для відновлення ядра китайської філософської думки та проєкції її на сучасність. У дослідженні обрані «Коментарі прикладених слів» («Сіци чжуань») як основного тексту для статистичного аналізу термінів.

Кількісний аналіз частотності вживання 100 понять синоптичного списку, запропонованого А.І. Кобзєвим, у тексті «Сіци чжуань» виявив, що найбільш частотними є поняття з розділу «онтологія» (13,6). За ним за частотою використання слідує «соціологія і біологія» та «антропологія» (обидва 9,6). Далі йдуть «гносеологія і праксеологія» (9,1), «методологія» (8,5), «етика й естетика» (6,1), а на крайній позиції – «культурологія» (3,7). Кількісний аналіз поєднувався з контекстуальним; пошук та аналіз усіх термінів проводився з опорою на контекст пам'ятки.

Виявилось, що число використань онтологічних понять у тексті «Сіци чжуань» становить від 0 до 81, а граничне число 81 є результатом множення двох дев'яток. При цьому 12 із 37 онтологічних понять, які виділяє А.І. Кобзєв, не використовуються в тексті «Сіци чжуань» узагалі.

Далі на основі функціонально-статистичного аналізу виділені 15 найбільш поширених понять, а саме «небо, час, природа, божество» (天 *тянь*), «зміни, легке» (易 *і*), «людина, інший» (人 *жень*), «підстава, навмисність» (故 *гу*), «зміни» (变 *бянь*), «земля» (地 *ді*), «якість, благодать, чеснота» (德 *де*), «шлях, закономірність, теорія, логос, метод» (道 *дао*), «рух, дія» (动 *дун*), «трансформація» (化 *хуа*), «центр, середина, рівновага» (中 *чжун*), «застосування-функція» (用 *юн*), «негативна сила» (阴 *ін*), «пневма», «дух, енергія, матерія» (气 *ці*), «позитивна сила» (阳 *ян*).

Усі ці поняття на мікрорівні утворюють особливу категорію. Під мікрорівнем мається на увазі термінологічний апарат пам'ятки «Сіци чжуань» у рамках одного з розділів загального синоптичного списку. Під макрорівнем розуміється ядерний понятійний апарат усієї пам'ятки, де враховуються всі поняття синоптичного списку. Відповідно, мікрорівні семи розділів синоптичного списку становлять макрорівень усього трактату й «Сіци чжуань».

Для обґрунтування й виведення певної категорії онтологічних понять необхідно розглянути всі поняття, що входять у цю категорію, у цьому разі на основі функціонально-статистичного аналізу тексту «Сіци чжуань». Для кожного терміна необхідно провести комплексне вивчення лінгвістичних і культурологічних характеристик. Їх опис може бути представлено як багаторівневий лінгвокультурологічний коментар, що включає ідеографічний запис поняття (спрощені і традиційні ієрогліфи) – фонографічний запис поняття (у системі пін'їнь і система Уейда-Джайлза), прийняту російську транскрипцію – переклад (аналог, інтерпретацію) – кількість уживань у коментарях «Сіци чжуань» – номер поняття в списках А.І. Кобзєва (№ 1), А.М. Карапетьянца (№ 2), Дж. Нідема (№ 3), У І (№ 4) і Чень Юнцзе (№ 5) – віднесеність до предикатів/імен – форму зображення на ворожилних панцирах і кістках (*цзягувень*) – граматологічний коментар із зазначенням джерела, за яким слідує інтерпретація поняття в руслі традиційної китайської філософії.

Комплексний лінгвокультурологічний аналіз поняття буттєво-динамічної категорії на прикладі понять 动 «рух, дія» і 地 «земля», які входять в опозиційні пари, і непарні терміни 德 «якість, благодать, чеснота» і 故 «підстава, навмисність».

德 (德) [dǐ; te] {де} «якість, благодать, чеснота» – 34 – 123, 22, 376, 445, 562 – ім'я – (德) – спочатку ієрогліф 德, де мало конкретне значення зростання або посилення. «德 де значить підвестися, посилення є 德 де» [许慎, 2015, 382]. Пізніше в цього терміна з'явилося інше значення: чеснота або мораль як у філософському сенсі, так і у звичайному вживанні.

У конфуціанстві де стосується тільки моралі. Воно має один і той самий сенс і функції в «Бесідах і судженнях», у Мен-цзи і Сюнь-цзи – удосконалювати себе за допомогою моралі й управляти країною за допомогою моралі. “子曰：志于道，据于德，依于仁，游于艺”。[论语全文2019] «Учитель сказав: прагніть до Дао, тримайтеся де, спирайтеся на людинолюбство, віддавайте мистецтвам» [Лук'янов (пер.), 2019, 134]. Звідси не тільки випливає, що дії людини повинні відповідати моралі або добрій поведінці, а й розмежування Конфуцієм людини і моралі (де). Хоча людство доброчесне, тут чеснота інтерпретується як розум або ідеал людства; мораль – це хороша соціальна поведінка, у тому числі праведність, благоговіння й синівська шанобливість.

У «бесідах і судженнях», як і в Мен-цзи, цей термін застосовується щодо правителя. Так, наприклад, зустрічаються такі фрази: “为政以德” [论语全文2019] ‘управління країною за допомогою чесноти’ [Лук'янов (пер.), 2019, 38], і “道之以德” [论语全文2019] ‘керувати народом за допомогою Де’. Ідея віднесеності де до правителя простежується й у Мен-цзи “德何如，则可以王矣？” [孟子全文2019] ‘яким має бути де, щоб бути мудрим правителем?’; “以德服人者，中心悦而诚服也” [孟子全文2019] ‘якщо людина підпорядковує людей за допомогою де; вони будуть задоволені і щиро покірні’. Таке використання моралі стосовно влади передбачає три аспекти: по-перше, праведність практикує чеснота; по-друге, правитель повинен ставитися до людей доброзичливо; по-третє, правитель повинен звертати увагу на поведінку людей.

У даосизмі де функціонує на двох рівнях: вищий або абсолютний (чеснота) і нижчий або відносний (мораль): “上德不德，是以有德；下德不失德，是以无德” [老子全文2019] ‘Людина з вищим Де не прагне робити добрі діла, тому він доброчесна; осіб із нижчим Де не залишає [наміри] робити добрі справи, тому він не доброчесна’ [Переклад Ян Хін-Шуна 2020]. В інших розділах (10, 21, 28, 41) про вищу чесноту говориться як “玄德” ‘найглибший де’, “孔德” ‘великий де’, “常德” ‘постійний де’, “广德” ‘рясний де’ і “建德” ‘установлений де’ [老子全文2019, Переклад Ян Хін-Шуна 2020]. Усі інтерпретації чесноти включають такі поняття, як не володіти, не брати в борг і не конкурувати. Нижчий де відноситься до загальної моралі й соціальних чеснот людства, таких як праведність. «Де у Лао-цзи був вищою чеснотою, процесом виховання розуму через бездіяльність і відсутність бажань, а не відносною мораллю нижчого де» [Wu Yi 1986, 123]. Коментар Ван Бі пояснює «чеснота» Лао-цзи так “常得而无丧，利而无害，故以德为名焉。何以得德？由乎道也。何以尽德？以无为用” [王弼版《道德经》(去注解及译文) 2019] ‘де означає виграш. Це постійна вигода без утрат і вигода без шкоди. Тому вона називається де. Як виходить де? Через Шлях. Як він повністю досягається? Через недіяння’. Тут «вигода» означає досягнення розуму. Отже, чеснота в даосизмі – це внутрішня чеснота.

Загалом чеснота в міркуваннях Чжуан-цзи така ж, як і в Лао-цзи. Однак Чжуан-цзи дав більш докладний опис чесноти, а саме чеснота:

(а) поза слави: “德蕩乎名， 知出乎争” [庄子全文2019] ‘чеснота марнується [через] слави, знання з’являються [через] суперництва’. [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(б) є гармонія: “而游心乎 德之和” [庄子全文2019] ‘розум бродить у гармонії де’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(в) є бездіяльність: “无为也， 天德而已矣” [庄子全文2019] ‘бездіяльність – це небесне де’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(г) є спокій: “静而与阴同德” [庄子全文2019] ‘спокій має те ж саме де, що і темрява (Інь)’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(д) за межами моралі: “夫孝悌仁义， 忠信贞廉， 此皆自勉 以役其德者也， 不足多也” [庄子全文2019] ‘адже всім цим – шанобливістю до батьків і старших братів, милосердям і справедливістю, відданістю і довірою, цнотливістю і чесністю – [люди] змушують себе служити власної чесноти, більшого [все це] не варто’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(е) поза емоцій: “恶欲喜怒哀乐六者， 累德也” [庄子全文2019] ‘нелюбов, бажання, задоволення, гнів, смуток і щастя є тягарем де’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(ж) є мудрість: “知彻为德” [庄子全文2019] ‘розуміння повністю є де’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020];

(з) позбавлена розуму: “贼莫大乎德有心而心有睫， 及其有睫也而内视， 内视而败矣！ 凶德有五， 中德为首。 何谓中德？ 中德也者， 有以自好也而叱其所不为者也” [庄子全文2019] ‘немає розбійника гірше того [людини], чій гідності штучні, чиє серце володіє [виразом, як] вії. [Якщо виражене] його віями зіставити з [його] внутрішнім, то розгляд [його] внутрішнього завдасть [йому] поразки. Злих властивостей-п’ять. Основне-вважати головними [власні] гідності. Що це означає? Це означає-звеличувати власні достоїнства і засуджувати тих, хто чинить по-іншому’ [Чжуан Цзи (переклад Л.Д. Позднєєва) 2020].

Отже, чеснота в Чжуан-цзи є виховання розуму і спокій. Вона не схильна до впливу зовнішніх бажань.

У буддизмі де – це термін, що позначає добро або хорошу поведінку. Це підтверджується заповідями, званими на санскриті *śīla*, які є конкретними керівництвами до правильної поведінки. Китайська школа Чань під впливом даосизму описує чесноту більш детально: «прозріти початкову природу – ось заслуга, яка знаходиться в рівновазі з усіма живими істотами – ось чеснота. Думка за думкою пробігає, не маючи перешкод, ти постійно бачиш початкову природу і воістину можеш використовувати витончене, – ось це і зветься заслугами і чеснотами. Коли всередині вас серце перебуває в порожнечі – ось це заслуга. Коли зовнішні вчинки узгоджуються з ритуалом – ось це чеснота. Коли само-природа стверджує себе в мірадах дхарм-ось – це заслуга, коли основа серця відкине всякі думки – ось це чеснота. Не відірватися від само-природи – це заслуга, використовувати весь світ, не забруднюючись ним – ось це чеснота» [Wu Yi 1986, 124]. Із цього випливає, що де приписуються принципи недиференційованості, відповідності пристойності, неприв’язаності, прямого розуму й удосконалення тіла. Це не помітно відрізняється від трактування Чжуан-цзи. Але варто зазначити, що «відмінність між чеснотою, милостинею й підтримкою ченців була революційною ідеєю, яка змусила ченців Чань зосередитися на вдосконаленні розуму і прагнути до раптового просвітління через розуміння розуму й бачення природи» [Чжан, 1981, 104].

动 (動) (дун) «рух, дія» – 28СЦЧ – ¹44, ²19, ³0, ⁴0, ⁵14 – предикат – (動)¹ – «зображується рух підняття тіла» [许慎 2015, 207].

Рух 动 дун становить опозицію терміну спокій 静 цзін. У широкому філософському сенсі ці два поняття охоплюють низку антонімічних понять, таких як «дієвість – бездіяльність, динамічність – статичність, активність – пасивність, мінливість – сталість, твердість – податливість, збудливість – незворушність. Уперше ця опозиційна пара з'являється в тексті основного даоського трактату «Дао де цін», де 动 [дун] розглядався як атрибут 道 [дао], що переходить від однієї протилежності до іншої» [Духовна культура Китаю... 2011, 252].

Показово, що в тексті «Сіци чжуань» термін 动 дун зустрічається 28 разів. У контексті пам'ятника «рух» дун разом зі спокоем «цзін» характеризують процеси змін і трансформацій, які виникають між полярними силами їнь і ян і їхніми іпостасями цянь («творчість») – кунь («виконання»), ган («твердість») – жоу («податливість»). У традиції «І цзін» їнь і ян і їхня взаємна трансформація представляються як дао, тому можна вважати, що дун є важливою характеристикою самого дао.

У коментарях Ван Бі до «Дао де цзін» на основі загальної тези про первинність «відсутності/небуття» (无 у) і «порожнечі» (虚 сюй) щодо «наявності/буття» (有 ю – 无 у) зробив висновок про пріоритет цзін перед дун: «усе наявне виходить із порожнечі, а рух виходить зі спокою», тому завжди «рух знову знайде спокій» [Духовна культура Китаю... 2011, 252].

У ранньокитайському буддизмі простежується схожа інтерпретація терміну дун. Сен-чжао, наприклад, обґрунтував тотожність дун і цзін і помітив різницю лише в ілюзорному суб'єктивному сприйнятті: «рух і спокій спочатку невідразні, омана – заперечувати їх єдність» [Духовна культура Китаю... 2011, 252].

У неоконфуціанстві термін дун отримав нову конотацію. У трактаті Чжоу Дуньї пише: “无极而太极，太极动而生阳，动极而静，静而生阴，静极复动，一动一静，互为其根” (Безмежна і Велика межа. Велика межа в русі народжує [силу] ян; рух доходить до межі, і настає спокій. [Велика межа] в спокої народжує [силу] їнь, спокій доходить до межі, і знову знаходиться рух. То рух, то спокій – [вони] кореняться один в одному) [太极图说全文及译文; Духовна культура Китаю... 2011, 252]. У творі «Книга проникнення» Чжоу Дуньї співвідносить «духовний» рівень дун і цзін із Безмежним, а «речове» – з Великою межею: “动而无静，静而无动，物也；动而无动，静而无静，神也” («Те, що в русі не має спокою і в спокої не має руху, є річ. Те, що в русі не має руху та в спокої не має спокою, є дух») [儒学经典名著：周敦颐“通书”原文; Духовна культура Китаю... 2011, 252].

Чжу Сі наслідував ідеї Чжоу Дуньї та на цій основі визначив взаємозв'язок дун-цзін за допомогою іншої фундаментальної пари категорій 体 ті – 用 юн: «Спокій – це сутність (体 [ті]) Великої межі, а рух – це прояв (用 [юн]) Великої межі». Згідно з Чжу Сі, дун і цзін не тільки не існують одне без одного, а й пронизують один одного за принципом їнь-ян: «Усередині їньського спокою природно міститься корінь ян, а всередині яньського руху також міститься корінь їнь» [Духовна культура Китаю... 2011, 252].

地 (地) [dì; tì] {ді} “земля” – 33СЦЧ – ¹30, ², ³0, ⁴0, ⁵0 – ім'я – (地) – «земля, поверхня, на яку блюють усі живі істоти. 二 зображує поверхню землі й те, що під нею, 丨 – зростаюча з-під землі рослина, 也 дає звучання»; «земля, яка народжує все суще. Верхня і нижня горизонталі малюють землю, а вертикальна символізує рослини, що пробиваються до світла з її надр» [许慎 2015, 404]. Варто зазначити, що тільки ієрогліф 地 зустрічається в «Шовень цзецзи» двічі й має дві інтерпретації.

¹ Представлено в стилі цзінвень.

Розгляду поняття земля 地 ді доцільно якраз у рамках опозиційної пари “天 тянь – 地 ді”. Земля в китайській філософії сприймається як «простір» і представляється у вигляді квадрата, який протиставляється круглому неба.

У даосизмі вибудовується певна ієрархія, де земля посідає проміжне місце між людиною і небом, у 25 главі канону “Дао Де Цзін” говориться: “人 法 地, 地 法 天, 天 法 道, 道 法 自 然”. (‘Людина слід як закону землі, земля – небо, небо – Перехресні дао, Шлях-дао – самому собі’) [老子全文 2019], [Переклад Ян Хін-Шуна 2020)].

У конфуціанстві подібне трактування концепту «земля» привніс Сюнь-цзи (荀子) (III в. до н. е.). Він тлумачив «землю» як невід’ємну частину Всесвіту і включав її в «тріаду» (三 сань) нарівні з небом і людиною.

Єдиний просторово-часовий сенс терміна «земля» відображений у «Чжуанцзи» (гл. 23) і «Хуайнань-цзи» (цз. 11): «Має реальність, але не має місця розташування – це простір (宇 юй); має тривалість, але не має ні початку, ні кінця – це час (宙 чжоу)»; «Йде і древнє, настає і нинішнє називаються часом (чжоу). Чотири сторони, і верх, і низ називаються простором (юй)». «Синонім юй чжоу – тянь ді, який адекватно передається словом «космос», що буквально перекладається як «небо – земля» [Духовна культура Китаю... 2011, 443].

Близькість понять 宇宙 Юйчжоу і 天地 Тяньді виникає з вихідної семантики цих термінів: “天 有 其 时, 地 有 其 财” («Небо має свої часом, земля має свої ресурсами») [荀子2020)]. Отже, «земля» відповідає «простору», а «небо» – «часу», що цілком пояснює традиційний символ землі «квадрат», у якого чотири сторони. І схожий зміст «простір-час» («століття-межі») має найбільш поширений у сучасній китайській мові синонім двох зазначених термінів – слово 世界 ши цзе, що перекладається як «світ».

故 (故) (гу) «підстава, навмисність» – 52СЦЧ – ¹47, ²0, ³11, ⁴0, ⁵0 – імена³ – (故)⁴ – «має значення «причини», складається з ключа «ударяти» і фонетика «гу» [许慎 2015, 90].

Перед тим як почати опис цього терміна, варто дати коротке обґрунтування його включення в наш список. У низці контекстів у «Сіци чжуань» термін 故 гу зустрічається в поєднанні 是故 ши гу (29 разів), що має значення «із цієї причини». Однак у більшості випадків у «ї цзіні» 故 гу має значення «підстава, навмисність» і використовується в чен’юй – 革故鼎新 гегу дінсінь («оновлення»), що, зокрема, використовується в суспільно-політичному дискурсі. Цей фразеологічний зворот походить з інтерпретації гексаграми 50: «III. Дев’ятка третя: Вушка треножника обломилася, спробуй пересунь його, (як то кажуть), жиром фазана не наїсися. Ось бризнув дощ. Образи, біль утрати, але врешті-решт щастя» [Луцьких 2018, 244]. Отже, значення фразеологізма можна інтерпретувати так: «у результаті краху (зламу) споконвічного відбувається оновлення треножника», де під треножником маються на увазі реформи та нововведення. Більше того, у цьому фразеологізмі наявна опозиція двох понять 故 гу («підстава») та 新 сінь («новизна»).

У моїзмі 故 гу вважався однією з характеристик правильного висловлювання поряд із 理 лі, яке мало «протологічний сенс розрізнення «імен і реалій» (名 [мін] – 实 [ши]), «істини і брехні» (是 [ши] – 非 [фей]), і 类 [лей] «подібність, однорідність» [Духовна культура Китаю... 2011, 296]. Завдяки цим «трьом основним речам» (三物 сань у) підкріплюють судження, виходило «ясне» (明 мін) знання.

² Представлено в стилі цзіньвень.

³ Зарахування в цьому разі до категорії «імена» автор зробив самостійно на підставі тлумачних словників, так як у синонітичному списку А.М. Карапетянц це поняття відсутнє.

⁴ Представлено в стилі цзіньвень – написів на китайських бронзових судинах для жертвопринесення або музичних ритуальних інструментах епохи Шан-Чжоу (XIII–VI ст. до н. е.).

Також 故 玄 може розумітися як «основа» й «первісне» Піднебесної: «свідомість народжується з гуманності», яка «в безтурботності нерухома, але, сприймаючи, проникає в основу (故 玄) Піднебесної» [Wright 1994, 554].

Отже, можна говорити про об'єднання всіх цих лексичних одиниць у моноцентричне семантичне поле з гетерогенним ядром. Усередині цього поля знаходяться поняття, що належать до різних рівнів мови, спочатку розділені на дві семантичні категорії (статичні та динамічні).

ЛІТЕРАТУРА

Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / гл. ред. М. Л. Титаренко. Москва: Вост. лит, 2006. [Т. 1]: Философия / ред. М. Л. Титаренко, А. И. Кобзев, А. Е. Лукьянов. 2-е изд., стереотипное, 2011.

И цзин (Канон перемен) / Пер. и примеч. А. Е. Лукьянова. Москва: ИПЦ “Маска”; Чэнду: Сычуань жэньминь чубаньшэ, 2018.

Карапетьяну А. М. Раннекитайская системология. Москва: Издательская фирма Восточная литература, 2015.

Wright D. **Tan Sitong and the Ether Reconsidered.** Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 1994. Т. 57.

Wu Yi. **Chinese philosophical terms.** University Press of America, 1986.

Xu Shen. **Showen Jiezi (Eastern Han).** Shenyang: Liaohai chubanshe, 2014.

太极图说全文及译文. URL: <https://www.process-safety-lab.com/archives/2263.html> (accessed 25.05.2020)

儒学经典名著: 周敦颐 “通书” 原文. URL: http://www.360doc.com/content/18/0603/05/33540468_759225095.shtml (accessed 13.09.2020)

哲学大辞典 (中国哲学史卷). 上海: 上海辞书出版社, 1985. 821页.

说文解字 / (东汉)许慎编. - 沈阳: 辽海出版社, 2014.12辞海. 第六版普及本 (三全册). 上海: 上海辞书出版社, 2010.

REFERENCES

Dukhovnaya kul'tura Kitaya: entsiklopediya: v 5 t., gl. red. M. L. Titarenko, Vost. lit, Moscow, (2006), [T. 1], Filosofiya, red. M. L. Titarenko, A. I. Kobzev and A. E. Luk'yanov, 2-e izd., stereotipnoye, (2011), 727 s. (In Russian).

I tshin (Kanon peremen) (2018), Per. i primech. A. E. Luk'yanova, IPTs “Maska”, Moscow; Sychuan' zh'en'min' chuban'she, Chendu, 392 s. (In Russian).

Karapet'yants A. M. (2015), *Rannekitayskaya sistemologiya*, Izdatel'skaya firma Vostochnaya literatura, Moscow, 565 s. (In Russian).

Wright D. (1994), *Tan Sitong and the Ether Reconsidered*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, Vol. 57, pp. 551–575.

Wu Yi (1986), *Chinese philosophical terms*, University Press of America.

Xu Shen (2014), *Showen Jiezi (Eastern Han)*, Shenyang: Liaohai chubanshe.

Tai ji tu shuo quan wen ji yi wen, available at: <https://www.process-safety-lab.com/archives/2263.html> (In Chinese).

Ru xue jing dian ming zhu: zhou dun yi “Tong Shu” yuan wen, available at: http://www.360doc.com/content/18/0603/05/33540468_759225095.shtml (In Chinese).

Zhe xue da ci dian (Zhongguo Zhexue Shijuan), Shanghai: Shang hai ci shu chu ban she: 1985.821 ye. (In Chinese).

Shuo Wen Jie Zi (dong han) xu shen bian. – shen yang: liao hai chu ban she, 2014.12 ci hai. di liu ban pu ji ben (san quan ce). shang hai: shang hai ci shu chu ban she, 2010. (In Chinese).

ФОРМУВАННЯ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ БУТТЄВО-ДИНАМІЧНИХ ПОНЯТЬ ТРАДИЦІЇ «І ЦЗИНА» НА ПРИКЛАДІ ОПОЗИЦІЙНИХ І НЕПАРНИХ ТЕРМІНІВ

В. В. Круглов

Накопичений історичний досвід і багата культурна спадщина китайської цивілізації – цивілізації доосьового часу – зосереджені й відображені в давньокитайській мові. Тому лінгвістичні методи дослідження традиційної китайської філософії та її понятійного апарату стають актуальними в сучасній синологічній науці. Матеріал давньокитайських філософських трактатів дає змогу реконструювати понятійний апарат традиційної китайської філософії й культури загалом. Основними компендіумами таких термінів є синоптичні списки Чень Юнцзе, Джозефа Нідема, А.І. Кобзева, У І, А.М. Карапетьянца, покладені в основу дослідження. Об'єктом його стали бутійно-динамічні поняття, а метою було розроблення моделі їх лінгвокультурологічного аналізу. У роботі застосовується статистичний аналіз традиції «І цзіна» («Сіци чжуань»), виділяється моноцентричне семантичне поле онтологічних термінів з гетерогенним ядром. Також пропонується модель лінгвокультурологічного аналізу, яка представляється універсальною для аналізу ядерних філософських концептів. Сформована модель сприяє більш глибокому лінгвістичному й культурологічному дослідженню на прикладі опозиційних і непарних термінів.

Ключові слова: Китай, китайська мова, лінгвокультурологія, семантичне поле, синоптичний список традиційної китайської філософії та культури, буттєво-динамічні поняття, Сіци Чжуань.

ФОРМИРОВАНИЕ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ БЫТИЙНО-ДИНАМИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ ТРАДИЦИИ «И ЦЗИН» НА ПРИМЕРЕ ОППОЗИЦИОННЫХ И НЕЧЕТНЫХ СРОКОВ

В. В. Круглов

Накопленный исторический опыт и богатое культурное наследие китайской цивилизации – цивилизации доосевого время – сосредоточены и отражены в древнекитайской языке. Поэтому лингвистические методы исследования традиционной китайской философии и ее понятийного аппарата становятся актуальными в современной синологической науке. Материал древнекитайских философских трактатов позволяет реконструировать понятийный аппарат традиционной китайской философии и культуры в целом. Основным компендиумом таких терминов являются синоптические списки Чэнь Юнцзе, Джозефа Нидэма, А.И. Кобзева, У И, А.М. Карапетьянц, положенные в основу исследования. Объектом его выступили бытийно-динамические понятия, а целью была разработка модели их лингвокультурологического анализа. В работе применяется статистический анализ традиции «И Цзин» («Сици чжуань»), выделяется моноцентрическое семантическое поле онтологических терминов по гетерогенным ядром. Также предлагается модель лингвокультурологического анализа, которая представляется универсальной для анализа ядерных философских концептов. Сложившаяся модель способствует более глубокому лингвистическому и культурологическому исследованию на примере оппозиционных и нечетных сроков.

Ключевые слова: Китай, китайский язык, лінгвокультурологія, семантичне поле, синоптичний список традиційної китайської філософії та культура, бытийно-динамические понятия, Сици Чжуань.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2020